

Llibre|s

Document/ Narrativa Des de la reedició d'‘Un film’ i ‘Tots els contes’, Víctor Català ha conquerit el lloc d'un clàssic. Un assaig i una biografia sobre la seva obra certifiquen la seva recuperació

La resurrecció de Víctor Català

JORDI AMAT

El març del 2015 Víctor Català va ressuscitar. Per retornar íntegra a la vida dels lectors va haver de passar ben bé una centúria completa. La seva mort va ser un procés a càmera lenta que acompanya el desenvolupament de la literatura catalana del segle XX i que és molt anterior a la desaparició física el 1966 de Caterina Albert –el nom real de la dona que va usar aquell pseudònim per dotar-se d'un espai de llibertat autèntica i tenebrosa–.

El procés d'agonia alentida va començar quan uns joves, brillants i culturalistes, es van enxarxar al tram mancomunitari cosit pel primer gran polític del catalanisme: Enric Prat de la Riba. Des d'aquell moment, quan a Barcelona els noucentistes van crear o es van fer amb institucions públiques i privades per consolidar una determinada hegemonia política i estètica, l'ortodòxia va decretar que *Solitud* (1905) era un clàssic, sí, però d'una etapa arnada: el modernisme. El tòpic consolidat era que ella ja mai podria readaptar la potència tel·lúrica del seu imaginari a les noves palpitations del temps. Víctor Català, aparcada, fins i tot va sentir en directe la certificació de la seva invisibilització. 5 de juny de 1925 a l'Ateneu Barcelonès. Tenia 55 anys. El poeta Carles Riba –que en tenia 31– conferenciava sobre l'evolució dels gèneres gastant la seva autoritat de crític indiscutit. I Riba va afirmar que era aleshores, potser sí, que els narradors podrien atrevir-se a incorporar al sistema literari allò que no s'havia assajat en català: “La veritable novel·la moderna”. La sentència l'enterrava en vida.

De res va servir que l'any següent aparegués *Un film*, la seva segona novel·la que s'havia publicat per entregues en una revista feia un lustre. Ni abans ni després ningú va saber activar el potencial de sentit que el text contenia. I així va ser durant dècades, malgrat que no va deixar d'escriure i publicar –el seu

La sentència de Carles Riba sobre “la veritable novel·la moderna” que va sentir en directe, l'enterrava en vida

L'ortodòxia va decretar que ‘Solitud’ (1905) era un clàssic, sí, però d'una etapa arnada: el modernisme

darrer inèdit aparegut en vida, els contes de *Jubileu* (1951)–, presentaven narracions autènticament sotraguejadors.

Quan poc després de la seva mort l'oposició cultural de l'antifranquisme va poder bastir el gran mirall a través del qual contemplar el país i el món de nou –l'Enciclopèdia Catalana–, la imatge que es projectava d'ella encara era miop. El 1969 ho va denunciar, indignada, Maria Aurèlia Capmany, en carta a Jordi Carbonell –director de l'equip de redactors–. La carta la reproduceix la professora Casacuberta al final de *Víctor Català, l'escriptora emmascarada*, l'assaig que la filologia catalana li devia a l'escriptora. “Si visquéssim en un país mitjanament lliure, on la nostra cultura tingués audiència pública, avui faria un article titulat ‘Assassinat de Víctor Català’, l'enviaria als diaris i reclamaria el cap dels responsables. Reclamaria concretament que es fes una acció pública col·lectiva per evitar que l'herència cultural que ens pertany a tots sigui malmesa i atropellada per una colla d'insensats pseudocientífics”. La cosa tampoc milloraria gaire amb la panoràmica *Literatura catalana contemporània* (1972) de Joan Fuster, que es va ventilar *Un film* despectivament dient que era una obra “gran guinyolesca i inversemblant”.

No va ser fins al 1972 que la novel·la oblidada es va incorporar a l'obra completa. El volum el va ressenyar Pere Gimferrer a Destino. Aquest lector excepcional estava desconcertat per *Un film*. “Aislada es una obra de violento expresionismo, que tan pronto puede pasar por la rareza de un naif –hipótesis simplista de la que se valió Caterina Albert tanto como le fue posible– como por una atrevida, y parcialmente fallida, experiencia técnica”. Li semblava de significació indesxifrable i en feia una interpretació paradoxal. “Resalta violentamente una obra inquietante, saturada de secretas convulsiones, de signos de crudeza y brutal crispación oculta”. El desconcert, afirmava Gimferrer, només podria aclarir-se quan es fes un acostament analític a l'autora des de la biografia i la psicoanàlisi. “Esta labor, cuando se inicie, deberá, desde luego, prescindir de cualesquiera juicios de valor”. La tasca, plantejada gairebé fa cinquanta anys, s'ha posat definitivament en marxa.

S'ha pogut iniciar gràcies a la tasca d'alguns acadèmics mal comptats, destacant Jordi Castellanos entre els veterans i Irene Muñoz entre els nous. A la legitimació de l'operació s'hi sumen interpretacions sàvies d'Enric Casasses i

Blanca Llum Vidal, poetes que llegeixen el cànon des d'una fecunda heterodòxia. I, *last but not least*, la reconsideració teòrica de sexualitats soterrades ha acabat de crear les condicions perquè el desafiament plantejat per Gimferrer es pugui afrontar amb rigor. Mancava el compromís d'un prescriptor editorial. I fa anys Maria Bohigas havia quedat magnetitzada per *Un film*. “Dins la gran casa buida me n'empassava els mots com empasses el so cabalós, variat, inextingible d'un solo com aquest de Duke Ellington; i a cada pàgina tenia la temptació de parar, per riure de gust amb tota la gargamella i aplaudir. Crec que en català no havia llegit mai res que em xutés tanta eufòria”. Març del 2015. L'edició de Club Editor va ser un petit fenomen crític i de vendes. Després ha començat l'edició de *Tots els contes*, començant cronològicament pel final, és a dir, per *Vida molta i Jubileu* –una estrella fosca de la postguerra, la tènue brillantor de la qual va fascinar Marina Espasa o Anna Ballbona–.

Caballé parla d'“una personalitat sexualment molt complexa” i marcada per la incomprensió

‘Un film’ és la història de la investigació de la identitat: la del protagonista abandonat quan va néixer

Diu Casacuberta que *Un film* és la història de la recerca de la identitat: la que emprèn el protagonista de l'acció, Nonat, abandonat en un hospici quan va néixer. Rellegida com un retrat de la Barcelona de la *belle époque* profanada per un desclassat maligne, hi ha una escena en la qual el narrador elabora una estranya filigrana. Nonat, a qui res fascina tant com el luxe que el distingeix, res com la brillantor d'una joia, entra tard al teatre i fa cruixir el terra trepitjant-lo amb les seves sabates de saló. Hi ha dones que el miren. L'estranyesa és allò que elles contempen encavalcada a la sensació que ell experimenta al sentir-se contemplat d'aquella manera. “Se sentia sovint espiat per ulls arretrats darrera els binocles, tal com si ell fos una dona més, i també, com una dona més, sentint-se obrador, gustava amb gormanderia d'aquell homenatge –vetejat d'impressions diverses– de què era objecte”. Era

Fotografies de Víctor Català de jove i a la dècada dels cinquanta colorejades per Rafael Navarrete

ARXIU

així, en el seu isolament, com de debò se sentia, se sabia i tal vegada era l'escriptora?

La primera resposta aproximada a aquestes qüestions, que en últim terme són les plantejades per Gimferrer, l'ha elaborat Anna Caballé a la breu biografia que li acabava de dedicar. Diria que Caballé –una biògrafa que sempre ha usat la psicoanàlisi com a eina d'interpretació de la intimitat dels seus biografiats, d'Umbral o Laforet– desvetlla alguns codis que permeten desxifrar secrets de l'autora i aclareixen així quina mena de projecció textual va ser Víctor Català. Es refereix, primer, a “una personalidad sexualmente muy compleja”. Després parla d’“un perfil de mujer sobre el cual la época en que vivió descargaba la mayor incomprensión y, sobre todo, rechazo”. A la fi, amb les dades a l'abast (“me basta con cruzar la información disponible para saber la verdad”), conclou que “las especulaciones sobre su probable y reprimida homosexualidad, aunque tal vez se tratara de una personalidad que sufría de una disforia de género, son más que fundadas”. Potser, doncs, més que l'homosexualitat –com Gabriel Ferrater repetia amb una certa malvolença–, el misteri de la personalitat d'Albert fos la discordança entre el seu sexe físic i la seva identitat de gènere.

D'aquesta discordança n'haurien sorgit dues personalitats. Una era el personatge públic Caterina Albert, d'una educada simplicitat que desconcertava aquells que s'hi acostaven perquè no s'assemblava gens a la imatge que un lector de la seva obra podia fer-se de l'autora. L'altra, la que ens importa, la que ens repta com un vendaval de foc, era una veu literària: Víctor Català. Una veu condemnada a descobrir permanentment, des de la seva joventut i gairebé d'una manera morbosa, un desajust inquietant entre la societat –amb la seva moral i la seva mecànica– i una essència humana que a la fi, desbordada pels instints, mai podia soterrar les pulsions més autodestructives d'eros i tàtanos. |

Margarida Casacuberta

Víctor Català, l'escriptora emmascarada

ELS LLIBRES DE L'AVENÇ. 224 PÀGINES. 17,50 EUROS

Anna Caballé

Víctor Català

COL·LECCIONABLE 'MUJERES EN LA HISTORIA'. EL PAÍS, 149 PÀGINES. 9,95 EUROS

Víctor Català

Tots els contes 1, 2 i 3 i Un film

CLUB EDITOR. 544/352/512/416 PÀGINES. 24,95/21,95/24,95/22,90/ EUROS